

مقایسه بازنمایی دو مستند ایکسونامی و انقلاب جنسی (۱)

از انقلاب جنسی در غرب و ارزیابی همخوانی

یا تعارض این بازنمایی‌ها با دیدگاه اسلامی

زینب آورکانی^{۱*}

اعظم راودراد^۲

چکیده

تغییرات اجتماعی حاصل از انقلاب جنسی آمریکا و اروپا، موجب تغییرات بسیاری در سبک زندگی و قوانین در جهان شده است. نگاه جامعه ایران به این انقلاب، در کشورهای اروپایی و آمریکا و همچنین تحلیل تأثیرات این انقلاب در ایران، پرسش مهمی است که تا مدت‌ها پرهیزه و تابو به نظر می‌رسید، اما طی سال‌های اخیر به دغدغه‌ای تبدیل شده که برخی افراد را به ساخت مستندهایی در این حوزه سوق داده است. در این مطالعه با تحلیل دو نمونه از این مستندها، به تفاوت‌ها و نقاط اشتراک آن‌ها در نگاه جامعه ایران به انقلاب جنسی در اروپا و آمریکا و همچنین مقایسه شرایط اجتماعی ایران و کشورهای مبتلا به انقلاب جنسی، از زاویه این مستندات به‌عنوان آینه‌ای از جامعه، پرداخته می‌شود. چارچوب نظری منتخب در این پژوهش، نظریه پی‌یر سورلن در مورد فیلم، به‌عنوان آینه‌ای از جامعه است و همچنین روش مورد استفاده در این تحلیل، روش نشانه‌شناختی طبق دیدگاه سوسور است. یافته‌ها نشان داد اولاً نشانه‌های وقوع انقلاب جنسی در ایران قابل مشاهده است و ثانیاً در جامعه ایران دست‌کم دو نگاه متفاوت نسبت به مسئله انقلاب جنسی در غرب و ایران وجود دارد. دیدگاه اول، به نمایندگی مستند ایکسونامی، انقلاب جنسی را حتی برای خود غرب مخرب می‌داند و از تجربیات مشابه ایران در این حوزه، بیمناک است، اما دیدگاه دوم به نمایندگی مستند انقلاب جنسی (۱)، انقلاب جنسی غرب را شامل نکات مثبت و منفی هم‌زمان می‌داند. بخش‌هایی از هر دو مستند هم در مورد تبعات منفی انقلاب جنسی هم‌نظرند. همچنین هر یک از دو دیدگاه از ابعاد مختلفی با دیدگاه اخلاق جنسی در اسلام نزدیک هستند و از جهاتی نیز با آن فاصله دارند.

واژگان کلیدی: انقلاب جنسی؛ جامعه‌شناسی فیلم، مستند ایکسونامی، مستند انقلاب جنسی (۱)، اخلاق جنسی در اسلام.

*. تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۷/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۸

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد ارتباطات گروه ارتباطات، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.

(نویسنده مسئول: z.avakani@ut.ac.ir)

ravadrad@ut.ac.ir

۲. استاد گروه ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی. دانشگاه تهران.

مقدمه و طرح مسئله

انقلاب جنسی پدیده‌ای است که در غرب به وقوع پیوسته و در نتیجه، روابط جنسی میان زنان و مردان به صورت‌های مختلف و متنوع درآمده است. این روابط که در گذشته فقط در چارچوب ازدواج و میان یک زن و مرد ممکن بود، امروزه خارج از این چارچوب و به اشکال مختلف در میان دو جنس رایج شده است و این در حالی است که در فرهنگ ایرانی و اسلامی، فقط یک نوع رابطه جنسی میان زن و مرد، مشروعیت دارد و آن هم از ازدواج است. سایر انواع رابطه در سابقه تاریخی و دینی این فرهنگ پذیرفته نیست. از طرف دیگر، در فرهنگ جامعه مذهبی ایران، مسئله پیروی جامعه از انقلاب جنسی غرب ایجاد نگرانی کرده و در رسانه‌های مختلف نسبت به آن هشدار داده شده است. در این مقاله با تحلیل دو فیلم مستند به مسئله این نگرانی‌ها و هشدارها و راه‌حل‌های ارائه شده و نسبت آن‌ها با آموزه‌های دینی اسلامی پرداخته شده است. دو سؤال اساسی در این زمینه وجود دارد: اول اینکه، آیا جامعه ایران در شرایط آغازین انقلاب جنسی به سبک غربی قرار دارد یا شرایط متفاوت است؟ و دوم، آیا روش دو مستند مطالعه شده در رویارویی با انقلاب جنسی احتمالی در ایران با دیدگاه اسلامی متناسب است یا خیر؟ پاسخ به این سؤالات می‌تواند آگاهی ما از وضعیت فعلی جامعه، پیش‌بینی آینده و راه‌حل‌های ممکن برای مواجهه با مسئله تحولات روابط جنسی در جامعه را افزایش دهد.

مبانی نظری جامعه‌شناسی سینما

فیلم به‌عنوان یک اثر هنری می‌تواند بازتاب‌دهنده و بازنمایی‌کننده شرایط اجتماعی جامعه معاصر خودش باشد. به این ترتیب، مشروعیت استفاده از تحلیل فیلم برای شناخت جامعه روشن خواهد شد. در جامعه‌شناسی فیلم یا جامعه‌شناسی سینما، به تحلیل جامعه‌شناسانه آثار فیلم و سینما توجه می‌شود (صادقی و راد، ۱۳۹۵). در رابطه میان فیلم و جامعه، دو رویکرد اصلی بازتاب و شکل‌دهی وجود دارد که اولی به تصویر خصوصیات جامعه در فیلم و دومی به اثرات فیلم بر جامعه اشاره دارد (الکساندر، ۱۳۹۲، ص ۵۴ و ۸۴). در این مقاله بر رویکرد بازتاب تکیه شده است و از نظریه‌های بازتابی برای تحلیل یافته‌ها استفاده شده است. بر اساس دیدگاه جاروی،^۱ برای نفوذ به لایه‌های زیرین جامعه، به‌جز تحقیقات میدانی مردم‌شناختی، هیچ‌چیز به‌اندازه مطالعه و تحلیل فیلم‌هایی که در همان جامعه تولید می‌شود، ارزشمند و مفید نیست. به همین دلیل، برای دریافت نگاه جامعه به یک پدیده یا رویداد، می‌توان به آثار تولیدی از

1. Jurua.

سینمای آن جامعه مراجعه کرد (ارکیان، ۱۳۸۵). سینما بخشی از واقعیت جامعه را به تصویر می‌کشد و از این منظر، سینمای مستند واقعی‌تر از فیلم داستانی است. فیلم‌های مستند، هر یک به روشی واقعیت را تجزیه و قطعاتی از آن را انتخاب و ضبط می‌کنند (حسینی پاکدهی و رضوانی، ۱۳۹۱)؛ تا جایی که برخی محققان، فیلم مستند را به‌عنوان یک روش پژوهش بصری و حتی یاری‌بخش مقالات علمی، معرفی کرده‌اند (عزیزپور و مرکبی، ۱۳۹۹). ویژگی واقعی و عینی بودن موضوع در سینمای مستند، قاطعیت و بی‌پیرایگی متقاعدکننده‌ای به آن می‌دهد که سینمای داستانی از آن بی‌نصیب است. (ارکیان، ۱۳۸۵)

سورلن^۱ برای توضیح سینمای کشورهای اروپایی، از نظریه «آینه» استفاده کرده است. طبق این نظریه، اثر هنری، بازتاب و آینه‌ای از جامعه خود است. او در کتاب سینمای کشورهای اروپایی (سورلن، ۱۳۷۹) تلاش می‌کند نشان دهد چگونه با مطالعه سینما می‌توان به ویژگی‌های جامعه در دوره‌های معین پی برد. وی برای توجیه این رویکرد خود از نظریه آینه استفاده کرده و از قول آردورگنات^۲ که در کتاب «آینه‌ای برای انگلستان» این نظریه را توضیح داده، می‌گوید: افرادی که فیلم می‌سازند، در همان مملکتی زندگی می‌کنند که بیشتر تماشاگران آتی اثر آن‌ها زندگی می‌کنند و مشکلات و چشم‌اندازهای آن‌ها برای آینده تا حدودی مشترک است. فیلم واقعیت نیست، اما نمی‌تواند خود را به‌طور کامل از شرایط حقیقی رها کند؛ مثل آینه‌ای که با وجود اینکه ممکن است بخشی از آنچه را که پیش رو دارد، تحریف کند، محدود سازد یا در چارچوبی قرار دهد، اما سرانجام بخشی از آن واقعیت را بازتاب می‌دهد (دورگنات، به نقل از سورلن، ۱۳۷۹، ص ۲۶). در واقع، با جدا کردن بخش‌های فانتزی و خیالی فیلم، آنچه می‌ماند نشانی از ویژگی‌های واقعی جامعه است. از نظر سورلن، فیلم پنجره‌ای به سوی واقعیت است و سینما شرایط اجتماعی معاصر خود را بازتاب می‌دهد. البته این بازتاب کاملاً بر واقعیت منطبق نخواهد بود؛ زیرا در عین حال از نگاه فیلم‌ساز که نماینده بخشی از جامعه است نیز متأثر شده و تا حدودی از واقعیت انحراف یافته است (راودراد، ۱۳۹۱، ص ۸۷). به همین دلیل است که چنانچه خواهیم دید، در دو مستند ساخته شده از یک موضوع واحد، با نتیجه‌گیری‌های متفاوتی مواجه می‌شویم.

مبانی نظری اخلاق جنسی در اسلام

شناخت نسبت و رابطه میان نحوه بازنمایی انقلاب جنسی در این دو مستند با دیدگاه اسلامی نیز از اهداف این مقاله است. برای ایجاد امکان مقایسه، در این بخش نظر استاد مطهری در باب اخلاق

.....
1. Pierre Sorlen.
2. Ardournaeit.

جنسی در اسلام توضیح داده می‌شود. استاد مطهری در کتاب «اخلاق جنسی در اسلام و غرب (مطهری، ۱۳۸۹)، با ارزیابی نگاه غربی، مسئله اخلاق جنسی را از دیدگاه نظریه‌پردازان توضیح می‌دهد. او در مقایسه دیدگاه جهان غرب در روزگار سنتی و روزگار کنونی، به این نکته اشاره می‌کند که قرن‌های طولانی، بر اساس دیدگاه ادیانی همچون مسیحیت (یا سایر مذاهب مانند بودیسم و...)، رابطه جنسی نهی شده و ناپاک قلمداد می‌شد، اما در حال حاضر، غرب با این تصور که گزینه جنسی با آزاد گذاشته شدن در جامعه، خودبه‌خود به اعتدال می‌رسد، با چرخشی ۱۸۰ درجه‌ای، به دنبال ترویج آزادی و برداشتن هر قیدوبندی در زمینه روابط جنسی است. استاد مطهری این نگاه را نقد کرده و می‌گوید: «اشتباه افرادی که برای جلوگیری از سرکوبی غرایز و به‌منظور رشد استعدادها، رژیم اخلاق آزاد را پیشنهاد کردند، ناشی از این است که این تفاوت شگرف انسان و حیوان را نادیده گرفتند و به این جهت توجه نکردند که میل به بی‌نهایت در سرشت انسان نهفته است. انسان چه در زمینه پول و اقتصاد، چه در زمینه سیاست و حکومت و تسلط بر دیگران و چه در امور جنسی، اگر زمینه مساعدی برای پیشروی ببیند، در هیچ حدی توقف نمی‌کند» (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۷۵) به این ترتیب با طرح این مسئله، به غیرعقلانی بودن این دیدگاه اشاره می‌کند. از نظر او اسلام در تقابل با هر دو دیدگاه قرار دارد و افراط و تفریط را نمی‌پذیرد. در اسلام با نگاهی میانه، به علاقه جنسی نه به‌عنوان مسئله‌ای پلید که به‌عنوان نیازی طبیعی توجه شده است. در عین حال، پاسخگویی به این نیاز ذیل شرایط معینی قرار گرفته که مهم‌ترین آن ازدواج و تشکیل خانواده است. (مطهری، ۱۳۸۹، ص ۷۵)

خانواده در اسلام، یک واحد اجتماعی است که هدف از آن در نگاه قرآن، تأمین سلامت روانی برای زن و شوهر، پدر و مادر و فرزندان است. هم‌چنین هدف، ایجاد آمادگی برای برخورد و رویارویی با پدیده‌های اجتماعی است (طباطبایی حکیم، ۱۳۹۲). آیات قرآن کارکردهای خانواده را کسب آرامش و مودت می‌داند و برقراری رابطه جنسی را در چارچوب خانواده مورد تأیید قرار می‌دهد و رابطه جنسی در خارج از ازدواج را تعدی از حدود خداوند معرفی می‌کند (مؤمنون: ۶ و ۷). از دیدگاه اسلامی، یکی از چیزهایی که پایه خانواده و محیط خانوادگی را محکم می‌کند، مسئله روابط جنسی سالم است. از طرف دیگر در فرهنگ اسلامی، رابطه هم‌جنس‌گرایی، غیرطبیعی و انحراف از روال معمول، شناخته‌شده و پذیرفته نیست. آیه ۵۵ سوره نمل به مسلمانان یادآوری می‌کند که لوط پیامبر از سوی خدا مأمور بود که مردم خود را از هم‌جنس‌گرایی نهی کند و ناپسند بودن این امر در این آیات مشخص است.

همان‌طور که از مستندات فرهنگ اسلامی برمی‌آید، اسلام نه تنها گزینه جنسی را مطرود نمی‌داند که برای محافظت و صیانت از سلامت جامعه، راه پاسخ به آن را در چارچوب خانواده تعیین

می‌کند. نکته اینجاست که این خانواده می‌تواند صورت‌های گوناگونی داشته باشد و تنها محدود به خانواده سنتی موردنظر ما نباشد، اما درعین حال، اسلام پیمودن راه افراط در این غریزه را به صورتی که خارج از کنترل و آسیب‌زننده به جامعه شود، نمی‌پذیرد. همان‌طور که غریزه گرسنگی و تشنگی را باید با حد متعارفی از غذا و آب پاسخ داد. افراط در آن موجب بیماری می‌شود، افراط در پاسخگویی به غریزه جنسی نیز مخالف با طبیعت انسان و مشکل‌آفرین است. در ادامه، پس از بیان روش تحلیل آثار، به مقایسه یافته‌های حاصل از تحلیل مستندها و نسبت آن‌ها با دیدگاه اسلامی پرداخته خواهد شد.

روش تحلیل آثار

در زمینه نقد آثار سینمایی و ارزیابی فیلم و مستند، دو روش اصلی وجود دارد؛ شکل، اول نقد از دیدگاه درون‌نگر با استفاده از روش‌های مختلف تحلیل متن و شکل دوم، نقد از دیدگاه برون‌نگر با استفاده از تحلیل جامعه‌شناختی است. نقد برون‌نگر با رهیافتی جامعه‌شناختی، پیوند میان درون‌مایه اثر و اجتماع پیرامون را پدیدار می‌کند. بر این پایه، بر اساس نظر جینکز (۱۳۸۱)، به فیلم همچون پدیده‌ای اجتماعی نگاه می‌شود. در فیلم، رگه‌های تأثیر جامعه و رد پای باورها و اندیشه‌های فیلم‌ساز وجود دارد. با تحلیل هر اثر، به دو دیدگاه موجود در آن توجه می‌شود؛ یکی آن دیدگاهی که هنرمند درون جامعه کنونی می‌یابد و آن را همچون مسئله اجتماعی به تصویر می‌کشد، دوم آن جهان‌بینی که هنرمند در کلیت جهان اثر، مطرح می‌کند که دربرگیرنده موارد و عناصری است که او با تکیه بر آنها، باورها و اندیشه‌های خود را همچون پاسخی برای برطرف کردن گرفتاری‌ها و گشودن گره‌های روابط اجتماعی بیان می‌کند (راوودراد، ۱۳۹۱، ص ۹۸). در این مطالعه نیز به کمک هر دو نوع نقد درون‌نگر و نقد برون‌نگر در تحلیل این دو مستند، این باورها آشکار می‌شوند.

در این مطالعه، از روش تحلیل نشانه‌شناختی برای فهم معنای آثار و توضیح رابطه آن‌ها با شرایط اجتماعی استفاده شده است. به کمک تفسیر نشانه‌هایی که در یک اثر هنری مانند فیلم موجود است، می‌توان به تحلیل‌هایی از متن دسترسی یافت که تعاملات جامعه و اثر را آشکار کند. در نشانه‌شناسی «سوسوری»^۱ به نشانه‌ها و روابط میان آن‌ها با تمرکز بر رابطه دال و مدلول توجه می‌شود. از بین ابعاد مختلف نشانه‌شناسی نیز در این مقاله دو نوع تحلیل هم‌نشینی و جان‌نشینی مدنظر قرار گرفته است. طبق

.....
1. Ferdinand de Saussure.

گفته آسابرگر^۱ منظور از هم‌نشینی، مطالعه زنجیره‌ای از عناصر است و «تحلیل هم‌نشینی یک متن، یعنی نگاه کردن به آن اثر که مانند سلسله‌ای از رویدادها، نوعی خاصی از روایت را می‌سازد» (آسابرگر، ۱۳۷۹، ص ۳۲). تحلیل هم‌نشینی بیشتر به توصیف سکانس‌های مهم فیلم به ترتیبی که ظاهر می‌شوند و بیان معنای تولیدشده آنها اختصاص دارد. این نوع تحلیل به شناخت معنای آشکار متن منجر می‌شود و از این نظر در برابر تحلیل جانشینی قرار می‌گیرد که به دنبال معنای نهفته و پنهان متن است. از نظر آسابرگر «تحلیل جانشینی یک متن، جستجوی الگوی‌های پنهان تقابلی‌های نهفته در متن و سازنده معناست» (آسابرگر، ۱۳۷۹، ص ۳۹). در تحلیل جانشینی، ابتدا لازم است دو تقابل اصلی موجود در فیلم شناسایی شود و تقابلی‌های فرعی ذیل هرکدام و در یک جدول فهرست گردد. به این ترتیب، با دستیابی به ساختار زیرین اثر می‌توان معنای نهفته در آن را نیز آشکار کرد. سرانجام با کشف معنای آشکار و پنهان متون مورد مطالعه و با اتکا به رویکرد بازتاب، می‌توان به شناخت بهتری از مسئله انقلاب جنسی در ایران و دیدگاه‌های متفاوتی رسید که درباره این پدیده و رابطه آن با آموزه‌های اسلامی وجود دارد.

تحلیل آثار

تغییرات اجتماعی حاصل از انقلاب جنسی آمریکا و اروپا، موجب تغییرات بسیاری در سبک زندگی و قوانین در جهان شده است. در ایران، فیلم‌های مستندی از جمله **ایکسونامی**، چهارگانه **انقلاب جنسی و بازگشت گمورا** درباره این موضوع ساخته شده که انتشار آن‌ها واکنش‌ها و بازخوردهای فراوانی را به دنبال داشته است. نکته جالب توجه این است که در همه این موارد، مستندها ساخته افراد معتقد مذهبی است، اما در شیوه بازنمایی و راه‌حل‌های ارائه شده در باب ایران، میان آن‌ها تفاوت وجود دارد. در این مطالعه با تحلیل دو نمونه از این مستندها، به تفاوت‌ها و اشتراکات نگاه جامعه ایران به انقلاب جنسی در غرب و همچنین مقایسه شرایط اجتماعی ایران و کشورهای تحت تأثیر انقلاب جنسی پرداخته شده است. این دو مستند عبارت‌اند از: **ایکسونامی** اثر محسن آقایی (۱۳۹۸) و **انقلاب جنسی (۱)** اثر حسین شمس‌مقدری (۱۳۹۶)، که هر دو از مستندات پربازدید این حوزه بودند. واحد تحلیل در این مطالعه، سکانس است و برای پرهیز از طولانی شدن مطلب، سکانس‌های مهم برای تحلیل انتخاب شده‌اند.

.....
1. Arthur Asa Burger.

خلاصه محتوای مستند ایکسونامی

این مستند روند خود را به صورت روایت تاریخی از انقلاب جنسی از آمریکا به نمایش در می آورد و راوی آن، یک هرزه‌پیشه^۱ آمریکایی (به عنوان نماد آزادی‌های جنسی آمریکا و غرب) است که بخش‌هایی از روایت تاریخ انقلاب با خاطراتی از زندگی راوی تلفیق شده است. پس از عبور از مقدمه و معرفی راوی و به نمایش در آوردن بخشی از واقعیات ایران، به سراغ روایت مشابهت‌های تاریخ آمریکا با ایران می‌رود و محدودیت‌هایی مانند محدودیت پوشش (در خیابان، برای شنا، اجازه نداشتن بانوان برای پوشیدن شلوار و...)، مأمورین مشابه گشت ارشاد، سانسور در سینما، محدودیت استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری، محدودیت و اجازه ندادن به دختران و پسران برای نزدیک شدن به هم، قبیح بودن روابط پیش از ازدواج و ترس از بیماری‌های مقاربتی و... از آمریکای پیش از انقلاب جنسی را به تصویر می‌کشد و مشابهت‌های آن را با ایران مورد تأکید قرار می‌دهد و در نتیجه این مقدمه، عامل ایجاد تمام این محدودیت‌ها را رابطه جنسی (سکس) بیان می‌کند و پس از آن به روند آغاز انقلاب جنسی در آمریکا به صورت سلسله وقایع تاریخی می‌پردازد.

تحلیل هم‌نشینی مستند ایکسونامی

همان‌طور که در بخش روش تحقیق تشریح شد، آسابرگر منظور از هم‌نشینی را مطالعه زنجیره‌ای از عناصر می‌داند و «تحلیل هم‌نشینی یک متن، یعنی نگاه کردن به آن اثر، مانند سلسله‌ای از رویدادها که نوعی خاص از روایت را می‌سازد» (آسابرگر، ۱۳۷۹، ص ۳۲). در سکانس آغازین این فیلم، اولین بازنمایی از ایران در این مستند، نمایش تقابل سیاسی ایران با آمریکاست که توسط شعارهای مرگ بر آمریکا نشان داده می‌شود و ذیل آن به خشونت پلیس، اعدام، تذکرات گشت ارشاد و بازنمایی ایران در رسانه‌های خارجی اشاره می‌شود، اما در ادامه تصاویر متفاوتی از ایران، به کمک تصاویری از رقص در خیابان، بی‌حجابی، عکس‌های دوستانه دختران و پسران، پارتی‌ها و عروسی‌های مختلط، ماشین‌های شیک و زنان کامیون‌سوار به نمایش گذاشته می‌شود. این بازنمایی، نشان‌دهنده تفاوت‌های عمیق در سبک زندگی ایرانیان و همچنین تفاوت‌های بازتاب رسانه‌ای آن دارد و با اشاره به اینکه برخی اتفاقات ایران در پی جنجال رسانه‌ای مورد توجه قرار می‌گیرند، توضیح می‌دهد در ایران آنچنان‌که در اخبار محدودیت‌ها به تصویر کشیده می‌شوند، محدودیت وجود ندارد و اتفاقاً در بسیاری جهات از نظر

.....
1. Porn Star.

آزادی، مشابه بقیه دنیا است. هم‌چنین از تصویر سبزیجات برای پوشاندن برخی از تصاویر در مستند استفاده شده که برای اشاره و کنایه زدن به تصاویر نورتاب^۱ و سایر اشیائی است که برای سانسور در تلویزیون ایران مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در سکانس بعدی به نمایش تصاویری از ایران قدیم دوره پهلوی می‌پردازد که مشابهت‌هایی با آمریکای کنونی داشته تا نقطه آغاز انقلاب جنسی ایران را در نظام پهلوی قرار دهد که به وسیله انقلاب متوقف شد. بنابراین، در مقایسه ایران و آمریکا این معنی را به ذهن می‌آورد که ایران دوران انقلاب که انواع محدودیت‌ها را برای زنان مقرر کرده، شبیه همان آمریکای قبل از انقلاب جنسی است که در آن محدودیت‌های زیادی هم برای زنان و هم برای روابط میان دو جنس وجود داشته است. برای نشان دادن این‌همانی این دو وضعیت، اما به‌طور متناوب وضعیت ایران و وضعیت آمریکای پیش از انقلاب جنسی را در تصاویر منعکس می‌کند. به این ترتیب در مورد ایران، مواردی مانند ماشین و مأمورین گشت ارشاد، محدودیت در پوشش زنان، سانسور تصاویر از فیلم‌ها یا سانسور نماد یک تیم فوتبال خارجی، ممنوعیت شرب خمر، اجازه ندادن به دختران خوابگاهی برای بیرون ماندن تا دیروقت و نهی رابطه دختر و پسر پیش از ازدواج، بازنمایی می‌شود و در امتداد این بازنمایی، مشابهت آن با تاریخ آمریکا با استفاده از تصاویر آرشیوی نشان داده می‌شود. تصاویری از دستگیری دختران به دلیل پوشش نامناسب، محدودیت‌های پوشش برای شنا، سانسور فیلم، منع خروج دختران خوابگاهی در ساعت‌های مقرر و ممنوعیت شرب خمر و به کار بردن عبارت «مردم خداجو و مؤمن آمریکا»، در مورد آمریکا نمایش داده می‌شود. هم‌چنین قوانینی مانند قانون منع استفاده از پیشگیری، منع سقط‌جنین، مبارزه با مفاهیم مبتذل در مطبوعات، نظارت بر روند سینما را از جمله قوانینی معرفی می‌کند که طی انقلاب جنسی، با آن‌ها مبارزه می‌شود. مستند در مورد پوشش زنان در اعتراضات و تظاهرات آنان پیش از انقلاب جنسی نیز با استفاده از تصاویر آرشیوی زنان با دامن‌های بلند و لباس‌های چندلایه و پوشیده تا سرآستین و یقه، نشان می‌دهد آن‌ها در اعتراضات مختلف اجتماعی فعال بوده‌اند.

با اضافه شدن مواردی مانند نداشتن حق رأی، حقوق، اجازه ثبت مال به نام خودشان، باز کردن حساب بانکی برای زنان و استفاده از وسایل پیشگیری از بارداری، در این بازه زمانی در آمریکا، محدودیت‌ها و مشکلات آن دوره را نسبت به ایران کنونی حتی بیشتر نشان می‌دهد. این بخش با به تصویر کشیدن این محدودیت‌ها در رد یا تأیید این موارد، سخنی نمی‌گوید، اما تلاش می‌کند تاریخ

.....
1. Abazur.

آمریکا در زمان شروع انقلاب جنسی را مشابه فضای حاکمیتی و سنتی ایران کنونی نشان دهد و به آن هدف نهایی (رسیدن آمریکا به انقلاب جنسی از همین نقطه) دست یابد.

در ادامه، مستند دیگر صرفاً به تاریخ غرب می‌پردازد و نقطه شروع انقلاب جنسی را انتشار کتاب «رفتار جنسی در نوع مذکر و مؤنث انسان» نوشته حشره‌شناسی به نام کینزی^۱ تعیین می‌کند. در سکانس‌های بعدی نشان داده می‌شود که به مرور، تغییرات بسیار عمیقی در جامعه، در حوزه روابط جنسی و آزادی‌های آن رخ داده است. یکی از این تغییرات را شکل‌گیری نشریاتی مانند مجله «پلی‌بوی»^۲ معرفی می‌کند که به هرزه‌نگاری در روابط جنسی پرداخته و فروش بالایی دارد. افزون بر مجلات، تغییراتی مانند ظهور جنبش‌ها، قدرت گرفتن هم‌جنس‌گرایان که تا پیش از آن منفور بودند، گردهمایی وودستاک و روابط آزاد در آن و در نهایت افزایش روابط آزاد جنسی در جامعه را نیز به تصویر می‌کشد.

این مستند، افزون بر پرداختن به تغییرات اجتماعی، به تغییراتی در حوزه قوانین از جمله قانون مبارزه با نشر محتوای مبتذل، قانون منع استفاده از قرص‌های پیشگیری از بارداری و منع سقط‌جنین می‌پردازد و از ایجاد رده X برای سینما می‌گوید. افزون بر اینکه به اخلاق‌گرایان اشاره می‌کند که مخالف این تغییرات هستند و از اینکه محتوای این مجلات به دست کودکان می‌رسد، شکایت دارند. تا اینجا نگاه مستند صرفاً جنبه توصیفی دارد و بار اطلاع‌رسانی آن از بار تحلیلی آن بیشتر است. دلیل این توصیفات هم این است که در سکانس‌های آغازین، بی‌طرفی مستند و واقع‌نما بودن آن و فقدان سوگیری را به نمایش بگذارد تا موفق به جذب مخاطب شود.

در سکانس‌های بعدی، مستند به تدریج وارد مباحث تحلیلی شده و در قدم اول به آزادی‌های بی‌قید و شرط اشاره می‌کند که در اثر انقلاب جنسی برای هم‌جنس‌گرایان حاصل شده است. در این سکانس‌ها، پس از به تصویر کشیدن مصاحبه‌هایی از اینکه هر فرد هم‌جنس‌گرا در ایالتی مثل سانفرانسیسکو از ۵۰۰ الی ۱۰۰۰ شریک جنسی را تجربه می‌کند، شرایط بی‌بندوباری آن را توضیح می‌دهد. به این ترتیب بر افول اخلاق و فساد در اثر این انقلاب تأکید می‌کند. در ادامه به ظهور بیماری ایدز می‌پردازد که در ابتدا به سرطان گی‌ها^۳ معروف بوده و با این مقدمه به افزایش ناگهانی ایجاد بیماری‌های جدید مقاربتی و مرگ‌ومیرهای حاصل از آن‌ها به دلیل این آزادی در روابط می‌پردازد. این سکانس‌ها احساس وحشت از پیامدهای این انقلاب را در مخاطبان برمی‌انگیزد. در ادامه نشان می‌دهد راهکار آمریکا برای مبارزه با این

1. Alfred Charles Kinsey.
2. Play Boy.
3. Gay.

بیماری‌ها و مشکلات آن، نه محدود کردن روابط، بلکه آموزش سراسری روابط جنسی و راه‌های پیشگیری بوده که نتیجه چندانی نداشته و همچنان موج افزایش این بیماری‌ها ادامه یافته است. به‌این ترتیب به‌طور غیرمستقیم رویکرد مستند در مواجهه با این انقلاب جنسی آشکار می‌شود که مبتنی بر لزوم محدود کردن روابط آزاد در جامعه است. به‌این ترتیب موضع مخالف مستند در رابطه با این پدیده به تدریج آشکار می‌شود و در سکانس‌های بعدی ابعاد این مخالفت روشن می‌شود.

مستند در سکانس‌های بعدی خود، به پیامدهای منفی انقلاب جنسی در حوزه‌های مختلف اجتماعی می‌پردازد. ابتدا تأثیر آن را بر پوشش و رفتار اجتماعی زنان توضیح داده و اعتراض بزرگان فمینیسم به افرادی همچون هفner^۱، مالک شرکت پلی‌بوی را به تصویر می‌کشد تا ماهیت ضد زن تغییرات انقلاب جنسی را نشان دهد. در بخش دیگری از مستند از زبان خانم جویدیت رایزمن^۲ به پرده‌برداری از داده سازی‌ها و خیانت‌های علمی کینزی^۳ در کتاب‌هایش پرداخته و مثلاً نشان می‌دهد که در قوانین آمریکا بیش از ۶۰۰ بار به این کتاب غیرعلمی ارجاع شده است. مستند با اشاره به اینکه کینزی توسط بنیاد راکفلر^۴ حمایت می‌شود که حتی او را به‌عنوان پدر علم کامش‌شناسی^۵ معرفی نشان می‌دهد که قدرت انقلاب جنسی بسیار بیشتر از آن است که تصور شود صرفاً به روابط جنسی آزاد مربوط است. به‌این ترتیب به بعد اقتصادی این پدیده اشاره کرده و نشان می‌دهد این پدیده در اصل، منافع اقتصادی افراد و گروه‌های خاصی را تأمین می‌کند. در ادامه نیز صنایع بسیار زیادی که مرتبط به مباحث جنسی هستند و به دنبال انقلاب جنسی به عرصه جامعه اضافه شده‌اند را معرفی می‌کند تا نشان دهد دلیل دوام این آزادی در روابط، سودمند بودن آن برای صاحبان این صنایع است.

پیامد منفی دیگری که مستند در ادامه به آن می‌پردازد، بالا بودن میزان تجاوز در آمریکا و این واقعیت است که علاوه بر اینکه بار مالی شکایت کردن از متجاوز بسیار بالا و سنگین است، تنها ۰.۷ درصد از این شکایات به نتیجه می‌رسد. افزون بر اینکه در مورد تأثیرات انقلاب جنسی، به‌خصوص رواج وسایل پیشگیری از بارداری و قانون سقط‌جنین، در کاهش تعداد ازدواج‌های رسمی و افزایش همباشی، آمارهایی ارائه می‌شود و در ادامه به سستی ازدواج‌ها و افزایش طلاق با نگاه به آسیب بیشتر برای زنان پرداخته می‌شود که از نتایج آن به خلأهای عاطفی کودکان حاصل از این روابط ناپایدار و یا طلاق والدین اشاره می‌شود.

1. Hefner.
2. Judith Reisman.
3. John Maynard Keynes.
4. John D. Rockefeller.
5. Sexology.

با به تصویر کشیدن درصد بالای جرایم و مسائل اجتماعی در فرزندان که بدون پدر یا بدون پدر واقعی بزرگ شده‌اند، فروپاشی خانواده و صدمات حاصل از آن را از بزرگترین آسیب‌های انقلاب جنسی معرفی می‌کند. هم‌چنین به نحوه جراحی برای سقط‌جنین اشاره می‌کند و آن را عمل وحشتناکی تعبیر می‌کند که تبعات روحی و جسمی آن برای مادر باقی می‌ماند. هم‌چنین با ارائه آمار نشان می‌دهد که تعداد سقط‌جنین در سال بسیار بالاست.

سکانس‌های بعدی در مورد تأثیرات انقلاب جنسی بر افزایش جرایم خشن جنسی مانند قتل و رابطه با مرده‌ها از طرف نكروفیل‌ها و هم‌جنس‌گرایان است که اوج آن را دهه ۷۰ معرفی می‌کند و با به نمایش درآوردن تصاویری از مقتولان قطعه‌قطعه‌شده، منجرکننده بودن آن را به نمایش می‌گذارد. در ادامه این سکانس، از زبان یکی از متجاوزان، توضیح می‌دهد که همه افرادی که به این جرایم دست می‌زنند، درگیر هرزه‌نگاری^۱ هستند و از این طریق، ارتباط این جرایم را با انقلاب جنسی پررنگ‌تر می‌کند. در سکانس بعدی نیز به موضوع افزایش خشونت‌های خانگی در اثر انقلاب جنسی پرداخته شده که عامل متلاشی شدن خانواده نیز معرفی می‌شود، و در سکانس بعدی از زبان راوی به این نکته اشاره می‌شود که در حال حاضر به دلیل دسترسی آسان زنان به رابطه جنسی، عشق از بین رفته و این نکته به کمک چند تصویر آرشیوی از دختران و پسران آمریکایی که عشق را از بین رفته می‌دانند، تأیید می‌شود. سرانجام در سکانس پایانی (سکانس نتیجه‌گیری)، توضیح داده می‌شود که آمریکائیان در ابتدا برای رسیدن به آزادی و رهایی از قید سنت‌ها تلاش می‌کردند، ولی درنهایت، خود آن‌ها متوجه شدند که حذف آن موانع، باعث غرق شدن در شهوت و تبعات نامطلوب آن شده است. سپس نشان می‌دهد که در ایران نیز نشانه‌هایی وجود دارد که مشابه چیزی است که در غرب، پیش از وقوع انقلاب جنسی مشاهده شده است که زنگ خطری برای ورود ایران به همان مسیری است که غرب تجربه کرده و به پیامدهای نامطلوبی دچار شده که در سراسر مستند نشان داده شد. به‌این‌ترتیب در معنای آشکار، مستند ایکسونامی ضمن ذکر تاریخچه و دلایل بروز انقلاب جنسی در غرب و بیان پیامدهای منفی آن برای جامعه، مخاطب ایرانی را از قدم گذاشتن در راه مشابه بر حذر می‌دارد و به جامعه نسبت به آنچه آن را سونامی انقلاب جنسی می‌نامد، هشدار می‌دهد. پیام نهایی مستند نیز خطاب به جوانان ایرانی این است که باوجود تفاوت‌هایی که ایران کنونی با آمریکای بعد از انقلاب جنسی دارد، اما در صورت قدم گذاشتن در مسیری که آمریکا طی کرده، تبعات وحشتناک آن همانند آنچه در آمریکای امروز نشان داده شده، گریبان‌گیر جامعه خواهد شد.

.....
1. Pornography.

تحلیل جانشینی مستند ایکسونامی

همان‌طور که در بخش روش تحقیق شرح داده شد، از نظر آسابرگر «تحلیل جانشینی یک متن به جستجوی الگوهای پنهان تقابلی‌های نهفته در متن و سازنده معناست» (آسابرگر، ۱۳۷۹، ص ۳۹). در این مستند، مقایسه اصلی بین دو وضعیت پیش از انقلاب جنسی و پس از آن است؛ در وضعیت اول، ایران کنونی و آمریکای پیش از انقلاب جنسی قرار دارند و در وضعیت دوم، امریکای کنونی قرار دارد که همانند آینده ایران کنونی بازنمایی می‌شود. در تحلیل جانشینی این مستند، به تفاوت‌های این دو وضعیت اجتماعی در رابطه با انقلاب جنسی از منظر مستند، اشاره می‌شود که جزئیات آن در جدول (۱) آمده است.

جدول (۱): مقایسه جوامع در دو وضعیت پیش از انقلاب جنسی و پس از آن در ابعاد مختلف

پیش یا در آستانه انقلاب جنسی	پس از انقلاب جنسی تاکنون
محدودیت‌های اجتماعی (در لباس زنان و ورود به ورزشگاه، سانسور تصاویر، ممنوعیت مشروبات)	آزادی‌های اجتماعی (به معنای برداشته شدن همه محدودیت‌ها)
قانون مبارزه با محتوای مستهجن و مبتذل	قانون آزادی بیان و اجازه انتشار مجلات و محتوای جنسی
ممنوعیت روابط جنسی خارج از ازدواج	آزادی روابط جنسی خارج از ازدواج
مخالفت با/ ممنوعیت استفاده از لوازم پیشگیری از بارداری	موافقت/ تشویق استفاده از لوازم پیشگیری از بارداری
سانسور در سینما و ممنوعیت نمایش صحنه‌های جنسی	رفع سانسور در سینما نمایش همه چیز ذیل قانون رده‌بندی
رد هم‌جنس‌گرایی و شناسایی آن به‌عنوان بیماری و ناهنجاری	پذیرش هم‌جنس‌گرایی به‌عنوان یک انتخاب جنسی
پوشش متعارف برای زنان در جنبش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی	انواع پوشش از متعارف تا برهنگی در جنبش‌های اجتماعی
ممنوعیت یا محدودیت سقط‌جنین به شرایط خاص	آزادی کامل سقط‌جنین با عنوان کنترل زنان بر بدنشان
بیماری‌های جنسی معدود	انواع متنوع بیماری‌های جنسی
پرهیز از جلب‌توجه دانش‌آموزان به مسائل جنسی در مدارس	وجود آموزش‌های جنسی برای دانش‌آموزان در مدارس
غلبه تعداد خانواده‌های بادوام و متشکل از پدر و مادر و فرزندان	غلبه خانواده‌های مدرن کم‌دوام متشکل از والدین یا تک‌والدها و فرزندان غیرهم‌خون
فقدان یا در معرض دید نبودن خشونت‌های جنسی	افزایش، تنوع و رسانه‌ای شدن خشونت‌های جنسی
جامعه قابل‌قبول و دارای فضیلت اخلاقی و انسجام اجتماعی	جامعه غیرقابل‌قبول با رذیلت‌های اخلاقی و آسیب‌های اجتماعی
نگاه مثبت به محدودیت‌های نمایش داده شده	نگاه منفی به آزادی‌های نمایش داده شده
ایران کنونی و آمریکای دهه ۴۰ میلادی	آمریکای بعد از انقلاب جنسی تاکنون

بر اساس روش تحقیق جانشینی که در بخش روش تحلیل توضیح داده شد، مهم‌ترین تقابلی ایجادشده در این مستند، تقابلی میان دو وضعیت قبل از انقلاب جنسی و پس از آن است. ذیل هر یک از

این دو وضعیت، ویژگی‌هایی به هر یک از جوامع، نسبت داده شده که باعث می‌شود جمع‌بندی مخاطب از تماشای مستند، این باشد که باوجود محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های آزاردهنده، وضعیت کنونی جامعه ایران از نظر دارا بودن فضایل اخلاقی و انسجام اجتماعی بهتر و مقبول‌تر از وضعیت کنونی جامعه آمریکا به دلیل افزایش رذیلت‌های اخلاقی و آسیب‌های اجتماعی در آن است. عامل مؤثر در این تفاوت هم در این مستند، وجود و تداوم انقلاب جنسی در آمریکا و فقدان آن در ایران معرفی شده است. بنابراین، معنای پنهان نهفته در مستندی که به صورت ارائه آمار و اطلاعات و تصاویر واقعی از چگونگی وقوع و تداوم فاجعه انقلاب جنسی در آمریکا دریافت می‌شود، ترغیب مخاطبان به پذیرش وضعیت موجود در جامعه ایران از نظر وجود انواع محدودیت‌هاست. این محدودیت‌ها از زاویه دید مستند، در حقیقت مثبت و در شمار عوامل پیشگیری‌کننده از افتادن ایران در مخاطرات آینده است که انقلاب جنسی احتمالی در بر خواهد داشت. راه‌حل مستند برای حفظ جامعه ایران از این مخاطرات، پذیرش وضعیت موجود است.

مستند انقلاب جنسی (۱)

این مستند با استفاده از مصاحبه‌هایی از مردم در سطح شهرهای ایران و چند کشور اروپایی، تلاش می‌کند روایت خود را در مورد انقلاب جنسی به تصویر بکشد و تقریباً بخش زیادی از این روایت را به مقایسه دو جامعه جوانان ایرانی و جوانان اروپایی اختصاص می‌دهد. با اولین مصاحبه‌ها نشان می‌دهد باینکه اروپائیان از تاریخ ۱۰۰ سال گذشته خود بی‌خبرند، اما در آن زمان، حجاب و داشتن خانواده‌های پرجمعیت مرسوم بوده است. امروزه نیز در ایران خانواده‌های فراوانی هستند که در آن، مادران پوشش چادر دارند، ولی دخترانشان پوشش‌های آزادتری دارند. این نکته با این جمله کامل می‌شود که جامعه امروز ایران در مسیری است که ۲۰۰ سال قبل غرب در آن قرار داشته است. این بدان معناست که کشور ما نیز در مسیر انقلاب جنسی است. در طول این مستند، تفاوت‌هایی در برخورد با نیاز جنسی جوانان، روابط بین دختر و پسر، سطح دسترسی به لوازم پیشگیری، سن و شرایط ازدواج، سطح ظهور و بروز عوامل تحریک‌آمیز در جامعه و رسانه و اثر آن، نگرش و برخورد با هم‌جنس‌گرایان و هم‌چنین نگاه به روسپی‌گری و شرایط آن را در دو جامعه به تصویر می‌کشد.

تحلیل هم‌نشینی مستند انقلاب جنسی (۱)

همان‌طور که در بخش روش تحقیق تشریح شد؛ آسابرگر منظور از هم‌نشینی را مطالعه زنجیره‌ای از عناصر می‌داند و «تحلیل هم‌نشینی یک متن، یعنی نگاه کردن به آن اثر، همچون سلسله‌ای از رویدادها که

نوعی خاص از روایت را می‌سازد» (آسابرگر، ۱۳۷۹، ص ۳۲). در سکانس ابتدایی مستند به‌عنوان معرفی نشان می‌دهد در ایران نیز رقص، پارتنی یا عروسی‌های مختلط وجود دارند. هم‌چنین، پاسخ‌هایی را که در قالب سؤال و مصاحبه از رهگذران خیابان به دست می‌آید دال بر سرعت بالای تغییر فرهنگ غالب سنتی و مذهبی (با نماد چادر) به سمت پوشش‌های آزادتر یا به‌عبارتی، مشابه‌تر به کشورهای دارای انقلاب جنسی نشان می‌دهد. مستند با طرح این نکات به‌نوعی القاکننده این نکته است که ایران در ابتدای مسیر انقلاب جنسی است. در مقابل، با نشان دادن عکس‌های قدیمی یک قرن پیش به دختران اروپایی و واکنش‌های آنها، نشان می‌دهد که حتی خود اروپاییان از تاریخ قبل از انقلاب جنسی خود اطلاعات چندانی ندارند.

مستند در ادامه به تفاوت نگاه و پاسخ به نیاز جنسی در نوجوانان مدرسه‌ای می‌پردازد و با نشان دادن مدارس فرانسه که به آموزش، وسایل پیشگیری ارزان و در دسترس و حتی ورود روان‌شناسان در صورت عدم برقراری ارتباط توجه می‌شود، سطح توجه به نیاز جنسی در سن نوجوانی را به تصویر می‌کشد. در مقابل، توصیفات مستند از شرایط ایران (به‌عنوان کشوری که هنوز وارد انقلاب جنسی نشده) نشان می‌دهد در ایران نیاز جنسی نوجوانان و جوانان کاملاً نادیده گرفته شده و تا سن ازدواج که در حدود ۲۸ سالگی است، در چارچوب حاکمیت، هیچ پاسخی به این نیاز در نظر گرفته نشده است. آرایش‌های افراطی و تمایل بیش‌ازحد جوانان به ارتباط با جنس مقابل و مخالفت با قوانین حاکمیت به‌نوعی، نشانه‌هایی هستند از این نکته که جوانان ایرانی به دلیل عدم پاسخ به نیاز جنسی عقده‌ای شده‌اند، در صورتی که این عقده در غرب وجود ندارد. به‌همین دلیل مثلاً در آنجا آرایش بسیار کمتر است. مستند تا این بخش، بیشتر به نقد ایران و فضای پیش از انقلاب جنسی پرداخته و فضای اروپا و پس از انقلاب جنسی را از جنبه‌های مثبت آن به نمایش گذاشته است.

در سکانس‌های بعد، مغازه‌های تن‌فروشی و فحشا در اروپا به نمایش در می‌آید که ابتدا به نظر می‌رسد نشان‌دهنده پایبند نبودن آنها به قواعد اخلاق جنسی است و به‌این ترتیب نگاه به اروپا را تا حدی خدشه‌دار می‌کند، اما با استفاده از مصاحبه‌هایی که انجام می‌دهد، این نتیجه به دست می‌آید که مشتری استفاده از این خدمات، نه اروپائیان که بیشتر مردم کشورهای عربی هستند. البته در کنار این مورد، وجود روسپی‌های مرد نیز به تصویر کشیده می‌شود که اتفاقاً مشتری‌های اروپایی دارند. در هر صورت، معنای این سکانس‌ها وجود آزادی انواع روسپی‌گری و فعالیت سازمان‌های مرتبط به آن در کشورهای اروپایی است.

در سکانس بعد، با به تصویر کشیدن «رژه افتخار» که مختص گروه‌ها و افراد دگرباش و هم‌جنس‌گراست، بخش غیرطبیعی و نابهنجار غرب از نظر مستند، با نشان دادن لباس‌های عجیب و

رفتارهای نامتعارف این افراد، به تصویر کشیده می‌شود. در اینجا با نشان دادن جمعیت زیاد افراد حاضر در این رژه، تا حدی نامتعارف بودن این بخش از فرهنگ غربی در نظر مخاطبان جدی‌تر می‌شود. این بازنمایی با طرح این جمله که غرب خوبی‌ها و بدی‌های خودش را در مسیر انقلاب جنسی دارد، بخش منفی غرب در انقلاب جنسی را همین انحرافات می‌داند. در مقابل، بخش‌های دیگر آن همچون داشتن رابطه در سن پایین، حمایت دولت از روابط جنسی نوجوانان، تغییر از سبک زندگی و پوشش سنتی، را در شمار نکات مثبت در اروپا و غرب می‌داند. در این سکانس، آثار انقلاب جنسی در اروپا در واقع به دودسته خوب و بد تقسیم می‌شود و این پدیده یکسره نفی نمی‌شود.

در یکی از سکانس‌ها، به دیدگاه اسلامی با تمرکز بر نظر استاد مطهری می‌پردازد و راوی با تشریح دیدگاه اسلامی نسبت به لزوم پاسخگویی به گزینه جنسی، از این نبودن شرایط این پاسخگویی در ایران کنونی انتقاد می‌کند. او این وضعیت را بی‌ارتباط با نظر اسلام می‌داند و حاکمیت ایران را در این موضوع نقد می‌کند که چرا راه چاره‌ای مبتنی بر دیدگاه اسلامی برای این معضل نیافته است و در عین حال با طرح لزوم پاسخ به نیاز جنسی در خانواده، با استفاده از سخنان *حجت‌الاسلام والمسلمین قاسمیان*، راه‌حل خود را در ترویج ازدواج موقت دختران و پسران جوان مطرح می‌کند. اگرچه در مصاحبه با چند نفر، نشان داده می‌شود که اغلب مردم با این موضوع مخالف هستند، اما فرهنگ‌سازی در این زمینه به‌عنوان راه‌حل معرفی می‌شود. حین مصاحبه‌ها، اشاراتی به موارد دیگری چون لزوم تسهیل شرایط ازدواج و پایین آوردن سن ازدواج هم صورت می‌گیرد. در سکانس‌های بعدی نیز با اشاره به بالا بودن میزان تحریکات در سطح جوامع غربی و اروپایی، چه در بخش تبلیغات و چه در بخش پوشش و لباس، به این نکته اشاره می‌شود که تبعات این سبک زندگی، کاهش جذابیت جنسی، سستی بنیاد خانواده و روی آوردن به تجربه‌های جدید جنسی مانند، هم‌جنس‌گرایی و رابطه با اشیا و حیوانات و... است. هدف این سکانس‌ها در واقع هشدار دادن به مخاطبان است که مبادا با پیروی از روش غربی به مخاطرات آن‌هم دچار شوند.

به‌طور کلی به معنای آشکار، تأکید اصلی مستند بر نقش مسئولان و تصمیم‌گیرندگان جامعه بر لزوم پاسخ‌دهی به نیاز جنسی جوانان و یافتن راه‌حل متناسب با مذهب در ایران است. از نظر مستند همان‌طور که کلیسا در دوران آغازین انقلاب جنسی در اروپا با آن مخالفت کرد و نتیجه آن شد که پابندی مردم به کلیسا تضعیف شود، مسئولان نظام دینی هم باید مراقب باشد که به‌جای مخالفت صرف، به راه‌حلی بیندیشد که در آن به این نیاز طبیعی در چارچوب قوانین اسلام پاسخ داده شود. در غیر این صورت، جامعه همان راهی را خواهد رفت که اروپا سال‌ها پیش آن را پیمود و به وضعیت بی‌بندوباری‌های جنسی امروز رسید.

تحلیل جانشینی مستند انقلاب جنسی (۱)

همان‌طور که در بخش روش تحقیق شرح داده شد، از نظر آسابرگر «تحلیل جانشینی یک متن به جستجوی الگوهای پنهان تقابل‌های نهفته در متن و سازنده معناست» (آسابرگر، ۱۳۷۹: ۳۹). در این مستند، مقایسه اصلی بین دو وضعیت پیش از انقلاب جنسی و وضعیت پس از آن است؛ در وضعیت اول، ایران و در وضعیت دوم، اروپای کنونی قرار دارد که در بعضی اشارات همانند آینده ایران کنونی بازنمایی می‌شود. در تحلیل جانشینی این مستند، به تفاوت‌های این دو وضعیت اجتماعی در رابطه با انقلاب جنسی از منظر مستند، اشاره می‌شود که جزییات آن در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲): مقایسه ایران و اروپا در دو وضعیت پیش از انقلاب جنسی و پس از آن

پیش یا در آستانه انقلاب جنسی	پس از انقلاب جنسی تاکنون
ایران امروز	اروپای امروز
محدودیت پوشش و لباس	آزادی و تنوع در پوشش و لباس
برگزاری پنهانی میهمانی‌های مختلط	برگزاری آزادانه میهمانی‌های مختلط
آغاز تغییرات فرهنگی از سنتی به مدرن	پشت سر گذاشتن تغییرات فرهنگی و مدرن شدن
نادیده گرفتن نیازهای جنسی نوجوانان	آموزش جنسی نوجوانان در مدارس
پرهیز از جلب توجه نوجوانان به مسائل جنسی	آموزش راه‌های پیشگیری از بارداری به نوجوانان
بی‌توجهی دولت به نیازهای جنسی نوجوانان	حمایت دولت از رفتارهای جنسی نوجوانان
ممنوعیت رابطه با جنس مخالف پیش از ازدواج	عادی بودن و تشویق جوانان به رابطه با جنس مخالف
توجه بیش از اندازه به آراستگی ظاهر و لباس	توجه به آراستگی و لباس در حد معمول
آرایش غلیظ دختران در روابط زندگی روزمره	آرایش معمولی و کم دختران در زندگی روزمره
ممنوعیت تن‌فروشی و روسپی‌گری	قانونی بودن تن‌فروشی و روسپی‌گری
نپذیرفتن هم‌جنس‌گرایی و انواع روابط جنسی غیرمعمول	پذیرفتن هم‌جنس‌گرایی و انواع روابط جنسی غیرمعمول
ممنوعیت روابط جنسی خارج از ازدواج	آزادی روابط جنسی خارج از ازدواج
نگرش منفی جامعه به روابط دوستی دختر و پسر / مخالفت با فرهنگ ازدواج موقت	نگرش مثبت به روابط دوستی دختر و پسر / شباهت با فرهنگ ازدواج موقت
اهمیت خانواده و حفظ جذابیت‌های جنسی در آن	سستی خانواده و انتقال جذابیت‌های جنسی به بیرون آن
عمل برخلاف نظر اسلام و اهریمنی دانستن گزینه جنسی	عمل متناسب با نظر اسلام در لزوم پاسخگویی به نیاز جنسی
در آستانه انقلاب جنسی و لزوم برنامه‌ریزی درست	متأثر از پیامدهای مثبت و منفی انقلاب جنسی

طبق نمایش جدول (۲)، مهم‌ترین تقابل ایجاد شده در این مستند، تقابل میان دو وضعیت پیش از انقلاب جنسی به نمایندگی ایران و پس‌از آن به نمایندگی اروپاست. ویژگی‌هایی به این دو جامعه، ذیل هر یک از این دو وضعیت، نسبت داده شده که باعث می‌شود مخاطب از تماشای مستند چنین جمع‌بندی کند که غرب و اروپا به‌عنوان کشورهای که انقلاب جنسی را پشت سر گذاشته‌اند، در پاسخ و به رسمیت شناختن نیاز جنسی متناسب با دین اسلام، بهتر عمل کرده‌اند و در مقابل، جامعه ایران که یک جامعه اسلامی است، گویی این نیاز را به رسمیت نشناخته و جز به‌واسطه ازدواج، راه دیگری برای پاسخگویی به آن نیافته است. درعین‌حال این مستند از سویی، با بیان وضعیت متضاد دو جامعه، در وجود برخی پیامدهای منفی این انقلاب در کشورهای غربی، از جمله گسترش هم‌جنس‌گرایی، جنسی شدن فضاهای اجتماعی و سست شدن بنیان‌های خانواده، و از سوی دیگر، نبودن ویژگی‌های منفی فوق در جامعه ایران، جامعه غربی را مورد انتقاد نیز قرار داده است، اما پیام نهایی مستند در رابطه با مسئله نیاز جنسی به‌ویژه در جوانان این است که جوانان کشورهای اروپایی به دلیل اینکه راه‌های مختلفی برای پاسخگویی به این نیاز یافته‌اند، نسبت به جوانان کشوری مانند ایران که محدودیت‌هایی را در این زمینه تجربه می‌کند، از نظر روانی سالم‌تر، هستند. درعین‌حال از منظر این مستند، صرف‌نظر از شیوه پاسخگویی به این نیاز، صرف‌توجه به آن در کشورهای اروپایی، به روش و تعالیم اسلام نزدیک‌تر است. در این مستند، روش کشورهای اروپایی در پاسخگویی به نیاز جوانان، از روش ایران در محدود کردن آن، بهتر دانسته شده است. اگرچه این کشورها پیوسته مورد پذیرش قرار نمی‌گیرند و نشان داده می‌شود که مشکلات انقلاب جنسی هم دامن‌گیر آن‌ها شده است، ولی درعین‌حال، ایران نیز به دلیل بی‌توجهی به نیاز جنسی جوانان و تلاش نکردن مسئولان برای یافتن راه‌حل‌های جایگزین که هم دینی باشد و هم پیشرو، نقد می‌شود. درنهایت، راه‌حل ارائه شده در این مستند برای پاسخگویی درست و در چارچوب دین به نیاز جنسی جوانان و درعین‌حال پیشگیری از پیامدهای منفی انقلاب جنسی که در غرب حاصل شده، گسترش فرهنگ ازدواج موقت در بین جوانانی است که چنین نیازی را احساس می‌کنند. این با ازدواج موقت مردان بزرگ‌سال که موجب چندهمسری می‌شود و در عرف جامعه ما نامطلوب و ناپسند است، تفاوت دارد و در سطح حاکمیتی و فرهنگی ایران می‌تواند به‌عنوان راهبرد خروج از شرایط نامناسب به شیوه مناسب، به کار گرفته شود. بنابراین پیام پنهان این مستند، پذیرفتن وضعیت موجود در جامعه ایران و نقد آن است و نشان دادن اینکه در ایران، نیازمند تغییر از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب در زمینه روابط جنسی به‌ویژه در بین جوانان هستیم.

مقایسه دو اثر از منظر نسبت آن‌ها با دیدگاه اسلام در رابطه بین دو جنس

دو مستند تحلیل شده در بالا دارای وجوه اشتراک و افتراقی در نحوه پرداختن به موضوع و راه‌حل پیشنهادی هستند. در مورد وجوه اشتراک می‌توان به مواردی چند اشاره کرد:

۱. سازندگان هر دو مستند افرادی مذهبی بوده دغدغه دین را دارند؛
۲. هر دو در مورد شرایط موجود در جامعه ایران از منظر روابط جنسی، احساس خطر کرده‌اند؛
۳. هر دو محدودیت‌های موجود در جامعه فعلی ایران را با جامعه پیش از انقلاب جنسی در غرب مقایسه کرده‌اند؛
۴. هر دو تلاش کرده‌اند با ساخت مستند به جامعه و به‌ویژه جوانان هشدار دهند؛
۵. هر دو به پیامدهای منفی انقلاب جنسی در غرب اشاره کرده‌اند؛
۶. هر دو به مسئله محدودیت‌های موجود در ایران در رابطه اخلاق جنسی توجه کرده‌اند؛
۷. هر دو در تلاش‌اند راه‌حلی متناسب با فرهنگ اسلامی پیشنهاد کنند.

وجوه افتراق دو مستند هم پیرامون دو موضوع اساسی نگاه به انقلاب جنسی و راه‌حل‌های پیشنهادی آن‌هاست. مستند ایکسونامی، با تأکید بر همه ابعاد منفی جامعه غرب در دوران کنونی و پس از انقلاب جنسی، نسبت به آینده مشابهی برای ایران در صورت تداوم وضعیت مخالفت با محدودیت‌های مختلف، هشدار داده و راه‌حل نهایی را به‌صورت ضمنی در پذیرش وضعیت موجود و تلاش نکردن برای تغییر آن دانسته است.

از منظر مستند ایکسونامی، جلوگیری از بروز انقلاب جنسی در ایران با آگاهی‌بخشی رسانه‌ای مانند ساخت همین مستند ممکن است، اما این در حالی است که در مستند انقلاب جنسی (۱) ضمن برشمردن پیامدهای منفی انقلاب جنسی در غرب، به آثار مثبت آن، یعنی توجه به نیاز جنسی جوانان و یافتن راه‌حل برای آن در این جوامع اشاره شده است. اگرچه راه‌حل کشورهای غربی که گسترش روابط آزاد جنسی و حمایت نهادهای دولتی از طرفین مشارکت‌کننده در این روابط است را در چارچوب فرهنگ اسلامی قابل قبول نمی‌داند، اما صرف توجه این جوامع به لزوم پاسخگویی به نیاز جنسی جوانان را مثبت ارزیابی می‌کند. در این مستند، پیشنهاد می‌شود مسئولان جامعه به راه‌های جایگزین ازدواج و تشکیل خانواده به شیوه مرسوم فعلی بیندیشند. پیشنهاد مستند در این زمینه،

ضرورت فرهنگ‌سازی در خصوص ازدواج موقت جوانان و تسهیل روابط بین دو جنس در چارچوب فرهنگ اسلامی است. از منظر این مستند، در صورت برنامه‌ریزی نکردن برای حل مسئله، احتمال وقوع انقلاب جنسی مشابه غرب در ایران زیاد است. انقلابی که در هر دو مستند، به نشانه‌های آغاز آن در ایران اشاره شده است.

در ارزیابی نسبت دیدگاه‌های نهفته در هر یک از دو مستند با فرهنگ اسلامی از منظر استاد مطهری، می‌توان گفت هر یک، از جنبه‌هایی با فرهنگ اسلامی نزدیک و از جنبه‌های دیگری از آن دور هستند. در مستند ایکسونامی به لزوم پذیرش برخی از محدودیت‌ها در روابط جنسی اشاره شده که از این منظر، به فرهنگ اسلامی و لزوم کنترل‌گرایی در چارچوب‌های معین نزدیک است، اما درعین‌حال به این دلیل که برای پاسخگویی به نیاز جنسی جوانان راه‌حلی نمی‌یابد، از فرهنگ اسلامی دور می‌شود؛ زیرا در این فرهنگ، گزینه جنسی، امری طبیعی و نیازمند پاسخگویی به شیوه درست است. همچنین مستند انقلاب جنسی (۱) به دلیل تأکید بر ضرورت برنامه‌ریزی برای حل مسئله نیاز جنسی جوانان به‌عنوان یک امر طبیعی، به فرهنگ اسلامی نزدیک است و راه‌حل فرهنگ‌سازی برای ازدواج موقت جوانان را پیشنهاد می‌کند و درعین‌حال، به دلیل نگاه مثبتی که به شیوه پاسخگویی به این نیاز در فرهنگ غربی دارد، از نگاه اسلامی دور می‌شود.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش، به دنبال پاسخ به این سؤال بودیم که آیا مسئله‌ای به نام مسئله انقلاب جنسی در ایران وجود دارد که نیازمند مطالعه و یافتن راه‌حل باشد یا خیر. برای فهم این موضوع، از نظریه‌های جامعه‌شناسی سینما و نیز نظریه اخلاق جنسی در اسلام استفاده شد. همچنین با استفاده از روش تحلیل نشانه‌شناسی، دو مستند ساخته‌شده پیرامون موضوع انقلاب جنسی در غرب و رابطه آن با وضعیت ایران تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد در هر دو مستند، نسبت به مشاهده شرایطی در جامعه امروز ایران در روابط جنسی جوانان هشدار داده شده و این شرایط مشابه شرایط جوامع غربی قبل از وقوع انقلاب جنسی در آن‌ها قلمداد شده است. بر اساس رویکرد «بازتاب» در جامعه‌شناسی سینما می‌توان نتیجه گرفت که مسئله‌ای با عنوان احتمال انقلاب جنسی به سبک غربی در ایران وجود دارد؛ زیرا نشانه‌هایی در سطح جامعه ایران از حرکت به سمت انقلاب جنسی به شیوه‌ای که در غرب اتفاق افتاد، مشاهده می‌شود که پیش‌بینی‌کننده احتمال وقوع این پدیده در سال‌های آتی در جامعه ایران است. این نشانه‌ها در دو فیلم مستند ساخته‌شده در دهه ۹۰ به تصویر کشیده شده که در این مقاله مورد تحلیل قرار گرفت و نشان داده شد. بنابراین می‌توان گفت پاسخ به سؤال اول تحقیق مثبت است.

در پاسخ به سؤال دوم، درباره شناسایی رویکردهای مختلفی که در جامعه ایران نسبت به انقلاب جنسی از نوع غربی و رابطه آن با فرهنگ ایرانی و اسلامی وجود دارد، نیز می‌توان گفت از آنجاکه فیلم مستند برخلاف فیلم داستانی، جنبه پژوهشی دارد و بر واقعیت و بازنمایی آن تکیه می‌کند، تحلیل آن می‌تواند افزون بر بیان دیدگاه‌های مختلف، روشن‌کننده برخی از واقعیت‌های مرتبط با این موضوع در جامعه نیز باشد. یافته‌های تحقیق نشان داد حداقل دو دیدگاه متفاوت در رابطه با انقلاب جنسی در جامعه ایران وجود دارد:

۱. دیدگاه اول که در مستند ایکسونامی نهفته است، انقلاب جنسی در غرب را عامل پیامدها و آثار مخرب و تباهی‌های اخلاقی و معضلات مختلفی مانند خشونت‌های جنسی در جامعه امروز غربی می‌داند. از سوی دیگر، در این دیدگاه نشانه‌هایی از حرکت به سمت این پدیده در جامعه امروز ایران دیده می‌شود که در نتیجه، از نگاه این نظریه، اولاً جلوگیری از وقوع این پدیده در ایران ممکن است. ثانیاً لازم است با استفاده از وسایل ارتباط‌جمعی به جامعه هشدار داد و با پذیرش محدودیت‌های موجود، جامعه را از افتادن در دام انقلاب جنسی غربی و تحمل مخاطرات و پیامدهای منفی آن بر حذر داشت.

۲. دیدگاه دوم که در مستند انقلاب جنسی (۱) نهفته است انقلاب جنسی در غرب را دارای پیامدهای منفی و هم‌چنین آثار مثبت تلقی می‌کند. در این دیدگاه نیز نشانه‌هایی از حرکت به سمت انقلاب جنسی در جامعه ایران دیده می‌شود، اما وقوع چنین انقلابی در دیدگاه دوم نه تنها یکسره نفی نمی‌شود که با تأکید بر ضرورت توجه به نیاز جنسی جوانان تا پیش از ازدواج، ضرورت ایجاد تحولاتی برای حل این مشکل را می‌پذیرد. درعین حال در این دیدگاه، تصور بر این است اگر برای حل مشکل در چارچوب فرهنگ اسلامی فکری در سطح کلان اجتماعی و توسط مسئولان جامعه چاره‌جویی نشود، احتمال تغییر در روابط جنسی به شیوه غربی بسیار بالاست و دیر یا زود جامعه ایران هم با همان ویژگی‌هایی که با فرهنگ اسلامی مغایرت دارد، دست‌وپنجه نرم خواهد کرد.

درمجموع یافته‌های این پژوهش مؤید رویکرد جامعه‌شناسی سینما از منظر بازتاب شرایط اجتماعی در سینما و امکان شناخت این شرایط از طریق تحلیل فیلم‌هاست. به‌این‌ترتیب با تحلیل دو مستند موردنظر در این پژوهش، روشن شد که اولاً نشانه‌های انقلاب جنسی در ایران مشاهده شده است و ثانیاً حداقل دو گفتمان متفاوت در رابطه با شیوه مواجهه با این مسئله در جامعه وجود دارد که در بالا شرح داده شد.

منابع

- ارکیان، علی، (۱۳۸۵)، «مورفولوژی سینمای مستند ایران»، *فصلنامه سینمایی فارابی*، شماره ۵۹ و ۶۰.
- آسابرگر، آرتور، (۱۳۷۹)، *روش‌های تحلیل رسانه‌ها*، ترجمه پرویز اجلالی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- الکساندر، ویکتوریا، (۱۳۹۲)، *جامعه‌شناسی هنرها: شرحی بر اشکال زیبا و مردم‌پسند هنر*، ترجمه اعظم راودراد، مؤسسه تألیف ترجمه و نشر آثار هنری متن.
- جنکینز، ویلیام، (۱۳۸۱)، *ادبیات فیلم: جایگاه سینما در علوم انسانی*، ترجمه شهلا حکیمیان و محمدتقی احمدیان، انتشارات سروش.
- حسینی پاکدهی، علیرضا و سعیده رضوانی، (۱۳۹۱)، «نگاهی جامعه‌شناختی به مستندهای اجتماعی کودکان و نوجوانان از سال ۱۳۵۸ تا ۱۳۸۹»، *جامعه‌شناسی تاریخی*، دوره پنجم، شماره ۱.
- راودراد، اعظم، (۱۳۹۱)، *جامعه‌شناسی سینما و سینمای ایران*، مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
- سورلن، پیر، (۱۳۷۹)، *سینمای کشورهای اروپایی*، ترجمه حمید احمدلاری، سروش.
- صادقی، علی و فیروززاد، (۱۳۹۵)، «تحلیل جامعه‌شناختی روند شکل‌گیری و تحول جریان موج نوی سینمای ایران (۱۳۴۸-۱۳۵۷)»، *مطالعات جامعه‌شناسی*، دوره ششم، شماره ۲۴.
- طباطبایی حکیم، عذرا، (بازنویسی ۱۳۹۲)، *خانواده از منظر قرآن* (با اندکی تلخیص)، دانشنامه موضوعی قرآن.
- عزیزپور، باقر و سید محمدصادق مرکبی، (۱۳۹۹)، «فیلم به‌مثابه روش پژوهش بصری»، *فصلنامه علمی مطالعات میان‌رشته‌ای ارتباطات و رسانه*، سال سوم، شماره ۲.
- غلامی، عبدالله و نگار کرمی، (۱۳۹۷)، «مؤلفه‌های تربیتی قرآن در طرح مسائل جنسی»، *فصلنامه مطالعات اسلامی آسیب‌های اجتماعی*، دوره اول، شماره ۳.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۸۹)، *اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب*، چاپ ۲۹، انتشارات صدرا.